

IZVODI IZ INTERVJUA IZ LISTA DEKADA IZ 1995. GODINE

Debitovala je sa sedamnaest godina na stranicama lista *Prečicom* gde je objavila prve pripovetke. Zatim je pisala pesme koje je objavljivala po časopisima, a 1983. objavila je zbirku pesama *Gradovi u ogledalima*. Njen prvi roman *U potrazi za Knjigom* dobio je nagradu Udruženja poljskih izdavača kao najbolji debi 1993/94. godine, i postao kulturni roman, kritika ga je sjajno prihvatila, mada knjige u trenutku njenog uspona, 1994. godine, uopšte nije bilo na tržištu.¹

Roman *U potrazi za Knjigom*² obraća se širokoj, masovnoj publici, ali se tamo ipak krimčare sadržaji za elitističkog čitaoca. Smišljajući termin za takvu literarnu vrstu, vid multifunkcionalne stvarčice, budući da svet danas grabi brzim koracima napred, skovala je frazu „krevet u plakaru“ – na njemu se može spavati, a sklopiv je za podizanje u uspravan položaj, te se tako pretvara u plakar.

Oduvek je bila prozni pisac, poeziju je pisala samo kao studentkinja dok je živela u studentskom domu. Uvek je vodila dnevnik. On ju je naučio da disciplinuje svoj jezik, da ovlada različitim formama. Pisanje je za nju metafizički proces. Veruje da pisanje ne dolazi „iz centra“, nego s periferije svesti. Budući da je od početka pisala o vremenski i prostorno udaljenim mestima, bila je svesna da će to biti vrsta pastiša, jer kako bi inače Poljakinja XX veka koja živi u Poljskoj mogla napisati roman čija se radnja događa u Francuskoj XVII veka? Zbog toga se pojavila potreba za distancom. Na prvom romanu se učila pisanju: isprva se pojavila samo vizija ljudi koji odlaze u pohod po velikom Knjigu, i pomislila je da se to lepo dâ rasklopiti, baš kao krevet u plakaru. I nije znala kako će se knjiga završiti. Početak obično ima, pojavljuje joj se slika koja je vizija završetka, jer ona misli u slikama. Zbog toga su mnoge njene knjige ekranizovane.

I dok je prvi roman *U potrazi za Knjigom* u neku ruku ideološki, angažovani roman, dopušta ti da veruješ u nešto – druge njene knjige lišavaju vere, pomalo se pretvaraju u filozofski traktat, jer njena metoda je čuđenje, vid osetljivosti na neočiglednost i ubeđenje da je sve vredno opisa. Tako su i Bukerom nagrađeni *Beguni*, po rečima Miljenka Jergovića, „fantastična, i samo naoko, na prvu riječ komplicirana, a zapravo krajnje privlačna, čitljiva i jasna knjiga. (...) Pripovjedajući o drugima, ona pripovjeda o sebi, kao što zatim iz nje izviru svi drugi likovi. Život je, begunstvo je, nizanje polifonih struktura, život je prelazak iz

¹ Slično se desilo i kod nas, kad smo saznali da je Olga Tokarčuk dobila Bukerovu nagradu, njene *Beguni* nismo mogli naći ni u jednoj knjižari. (Prim. prev.)

² Srpsko izdanje: Nolit, Beograd, 2000, s poljskog prevela Milica Markić. (Prim. prev.)

jedne u drugu, u treću, u petnaestu ličnost. Na psihijatrijskom odjelu svake bolnice takvo što je obuhvaćeno dijagnozom shizofrenije. U književnosti, međutim, drukčije biva...“³

I *Beguni*, ali i prethodne njene knjige govore o došljaku, o tuđosti, o dolaženju iz nekog nepoznatog pravca, o pripadnosti nekom drugom vremenu, jeziku, prostoru, svetu. Beguni, ili „stranici“, kako su nazvani u *Pravoslavnoj enciklopediji*, to su oni koji se većito premeštaju u prostoru i na taj način izmiču đavolu, jer je svako stajanje u mestu izlaganje sebe njegovim moćima, jer je svako pristajanje na ukotvljenost u normama propisanim jednom zasnogda, u kanonima, dogmama, konvencijama – jedna vrsta gašenja života, nasilje nad vitalnošću i ljudskošću. Beguni su, ujedno, i protagonisti zdrave anarhične utopije, i po rečima same Olge Tokarčuk: „Taj svet je imao mrvu slobode koju smo mi izgubili. Nama prezimena služe za kontrolu identiteta. Anarhisti su svojoj deci namerno nadevali komplikovana imena da bi sistemu otežali kontrolu, a mi smo danas numerisani ljudi. (...) I ne samo što smo numerisani, nego smo se, kao savremenici postreligijskog društva, prometnuli u vernike novih religija – nauke i ekonomije, jer one su sad glavne determinante naših života, definišu svet od početka do kraja, kao nekada religija.“

Veruje u sinhroničnost događaja, u to da postoji nekakav viši, jasan poredak iznad nas, vrsta strukture u koju smo upisani. O tome, naposljetku, govore *Knjige Jakovljeve*, kruna stvaralaštva Olge Tokarčuk, višestruko nagrađen roman koji donosi revers Sjenkjevičeve *Trilogije*, sliku idealizovane, zatvorene, monolitne i plemićke Poljske čistog nacionalno-katoličkog identiteta. Drugo dno poznate istorije pokazuju *Knjige Jakovljeve*, otkrivajući na istim tim teritorijama postojanje Jevreja, Jermena, Turaka, Rutena, Ukrajinaca, postojanje drugih veroispovesti poput judaizma, islama, pravoslavlja, i njihovih neobičnih i tajanstvenih frakcija i sekti, uvodi nas u svakodnevni život seljaka, nadničara, sitnih ubogih trgovaca i sirotinje koja je tumarala, prelazila granice, uvozila iz Turske hašiš i razne egzotične ideje, boreći se za goli opstanak. Tom takvom, drugačije viđenom istorijom, uspela je da špenadlom probode balon, jer je dekonstruisala stereotip čistote poljsko-katoličkog identiteta, dovodeći na istorijsku scenu zaboravljene, potisnute, i u zvaničnoj istoriji nezabeležene frankiste, jevrejske raskolnike kojima je razbijanje ondašnjih obavezujućih religijskih okvira života omogućilo da strgnu sa sebe okove okrutne društvene hijerarhije i popnu se visoko na klasnoj lestvici i zauzmu važna mesta u poljskom građanskom društvu, svojom akulturacijom utkaju sebe u poljski kolektivni identitet i postanu neodvojiv deo onoga što se naziva poljski duh. Jer, kao što kaže Olga Tokarčuk: „Bivalo je bolje i gore, ali te dve nacije su srasle kao nigde na svetu i stvorile su nedeljivu, integralnu celinu.“

Kada piše, čulnost počinje da gospodari nad razumskim predstavama, teško joj je da razdvoji izmišljeno i zamišljeno od onoga što deluje stvarno, i zbog toga je Olga Tokarčuk osoba koja sama za sebe kaže da nema svoju biografiju, da je satkana od svih ličnosti o kojima piše, i da je njena biografija mnogosižejna. „Smisao pisanja je u tome da u jednom trenutku ostaviš samog sebe, i da postaneš neko drugi; ta ličnost počinje da ti uzima i crpe životnu energiju, biografiju, iskustva, doživljaje; stvorene ličnosti među sobom govore i

³ Miljenko Jergović, „Poljakinja koja je danas veća i značajnija od svake nagrade koju može dobiti“, u: *Jutarnji list*, 24. maj 2018. (Prim. prev.)

stvaraju odnose, i tako, korak po korak, nastaju romani“ – navodi u svom nastupu u okviru ciklusa „Autor! Autor!“ Instituta za knjigu iz 2013. A dok piše roman, nastoji da bude usredsređena, da ne piše recenzije sa strane, jer strepi da bi joj se time poremetio uvid u svet.

U romanu *E. E.* („Erna Elcner“) pisala je o duhovima, ispitujući stavove ljudi prema onome što je nepoznato, što još uvek nije dobilo svoj naziv. Tada se preseljavala iz Valbžiha u Vroclav, tamo se odigrava radnja romana, detaljno je rekonstruisala topografiju grada, ulica, kuća u kojoj je živela porodica Elcner. Još čuva metalnu kutiju za pakovanje sendviča na kojoj je napisano ime Valtera Fromera, do koje je došla igrom slučaja, ona ju je inspirisala. Valter Fromer je u romanu potekao iz te kutijice, pozajmila je njegovo ime i prezime. A kada je docnije pokazala prijatelju tu kutiju s rečima: „Vidi, to je Fromerova kutija“, on je spontano reagovao: „Odakle ti to, nemoguće?!“

Tako se u književniku prepliću stvarni i nestvarni svet, književnost se čulno proživljava. Za Olgu Tokarčuk literatura evoluirala iz bajki, ona je prenošenje mita, a mit sadrži više istine od konkretne povesti, jer se istorija gubi u pojedinostima, u subjektivnim interpretacijama. Mit pokazuje obrazac prema kom se dešavaju stvari, i romani uvek pričaju o istom, samo na različite načine.

O istosti u različitom svedoči i sam njen stil života i pisanja – krajem devedesetih, bila je tradicionalno pozicionirana književnica – kuća, porodica, materinstvo, rad. Razdvojenost prirode svako u sebi može prepoznati. Olga Tokarčuk, s jedne strane, teži svekolikoj mogućoj slobodi, a s druge, neguje potrebu za sigurnošću. Ima kuću, dobre uslove za pisanje, sve je kako treba, ali sve vreme rasuđuje kako je suština svega – promenljivost, proces. „Uopšte ne treba raditi na silu, boriti se, gurati se napred, čak i ne raditi na sebi. Dopusti da se samom sebi desiš. Zauzmi onaj ležeći položaj kao da si na vodi, i prepusti joj se da te nosi. Samo tada ne moraš pitati 'kuda?'“

(S poljskog prevela Milica Markić)